

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

AZƏRBAYCAN ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATI KAFEDRASI

MAGİSTR TƏHSİL PİLLƏSİ ÜÇÜN

İXTİSAS: 060201 FİLOLOGİYA

**FƏNN: İF-M 2526 “AZƏRBAYCAN XALQ POEZİYASINDA
YEDDİ HECALI ŞEİR ŞƏKLİ”**

(I kurs)

PROQRAM

BAKİ - 2016

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

AZƏRBAYCAN ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATI KAFEDRASI

MAGİSTR TƏHSİL PİLLƏSİ ÜÇÜN

İXTİSAS: 060201 FİLOLOGİYA

**FƏNN: İF-M 2526 “AZƏRBAYCAN XALQ POEZİYASINDA
YEDDİ HECALI ŞEİR ŞƏKLİ”**

(I kurs)

PROQRAM

BAKİ - 2016

- Tərtib edən:** İslamzadə Kəmalə Faiq qızı – Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı kafedrasının dosenti, filologiya elmləri namizədi
- Redaktor:** Orucova Səhər Hidayət qızı –Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı kafedrasının müdiri, professor, filologiya üzrə elmlər doktoru
- Rəyçilər:** Bəşirli Xatirə Bədrəddin qızı
AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin Elmi işlər üzrə direktor müavini, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
- Xəlilov Nizami Qasım oğlu – Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı kafedrasının professoru, filologiya üzrə elmlər doktoru

İZAHAT VƏRƏQİ

Yeddi hecalı şeir qəlibi xalq poeziyasında çox qədimlərdən mövcud olub, daha bəsit şeir şəkillərindən təkamül yolu ilə meydana gəlmişdir. Bir çox xalqlarda müəyyən fərqlərlə yayılmış bu poetik nümunələr Azərbaycanda çox populyardır və yalnız burada «bayatı» adlanır. Xalqı bütün fəaliyyəti boyu müşayiət edən bu 4 misralıq bəndlər həyatın ən müxtəlif sahələrini əhatə dairəsinə almışdır. İnsanların əmək prosesində oxuduğu nəğmələr, uşağın doğulması, yuxuya getməsi, oxşanması, dil açması mərhələlərində ifa olunan nümunələr, yas və toy mərasimlərində səslənən örnəklər məhz yeddilik şeir qəlibində yaranmışdır.

Bütün bu xüsusiyyətlər rəngarəng mövzulara həsr olunmuş yeddilik şeirin magistratura təhsil pilləsində tədrisi zərurətini ortaya qoymuşdur. Artıq bir neçə ildir ki, «Azərbaycan xalq poeziyasında yeddi hecalı şeir şəkli» fənni (şifri: İF – M 2526) magistraturanın I kursunda 15 saat mühazirə, 15 saat məşğələ olmaqla, semestr ərzində cəmi 30 saat həcmində tədris edilir.

Yeddi hecalı folklor nümunələrində bir tərəfdən milli-mənəvi dəyərlərimiz öz əksini tapdığından, digər tərəfdən ənənəvi məişətimizdə bu örnəklər praktik əhəmiyyət daşıdığından, azyaşlı uşaqların və gənclərin tərbiyəsində böyük təsir gücünə malik vasitələrdən biri olduğundan tələbələrin onları öyrənməsi vacibdir. Gələcəyin folklorşünasları olacaq magistrantlar yeddilik şeir şəklinin struktur özəllikləri, ideya-məzmun xüsusiyyətləri, tədqiq tarixi, mövzu dairəsi və poetik vasitələri kimi məsələləri bilməlidirlər.

Tələbələr həmçinin yeddilik şeir qəlibində yaranmış layla, oxşama, əmək və toy nəğmələri kimi müxtəlif şeir şəkillərini bir-birindən fərqləndirməyi, cinas qafiyələrin mənalarını izah etməyi, bu və ya digər nəzəri fikrin hansı tədqiqatçıya aid olduğunu müəyyənləşdirməyi bacarmalıdırlar. Bunun üçün ilk növbədə nəzəri material mənimsənilməli, onun praktikaya tətbiqi məsələsinin həlli tapılmalıdır.

Folklorşünaslıq üzrə ixtisaslaşan hər bir magistr xeyli bayatı, ağı, layla, oxşama, əmək və toy nəğməsi nümunələrini əzbərdən demək, təhlil etmək, onlardakı obrazları, bədii təsvir və ifadə vasitələrini ayırd etmək vərdişlərinə yiyələnmişdir.

Bu məqsədlərə çatmaq üçün ənənəvi metodlarla yanaşı yeni tədris üsullarından da istifadə edilməlidir. Müəllimin mühazirə mətnləri, elmi ədəbiyyat (məqalələr, monoqrafiyalar, dissertasiyalar və s.), yeddilik şeir nümunələrindən ibarət toplular (antologiyalar, ekspedisiya materialları və s.) əsasında təlim ənənəvi üsullardan sayılır. Bunlardan başqa, müasir texnologiyaların tətbiqi ilə mühazirə və məşğələ dərslərində tələbələrə məşhur qiraətçi və aktyorların ifasında yeddilik şeir nümunələrini nümayiş etdirmək mümkündür. Hər mövzu ilə bağlı slaydların hazırlanması, bunlarda ayrı-ayrı tədqiqatçıların fotolarının, araşdırmaların üz qabığının, titul səhifəsinin göstərilməsi, eləcə də durğu, assonans, alliterasiya, qafiyə sistemi, cinasların mənası, poetik obrazlar, bədii xitablar və digər cəhətlərdən konkret şeirlərin təhlilini əks etdirən örnəklər üzərində iş aparılması dərslərin keyfiyyətinə müsbət təsirə malik metodlardandır.

«Azərbaycan xalq poeziyasında yeddi hecalı şeir şəkli» fənninin (İF-M 2526) təqdim olunan proqramında tədris prosesində qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrin doğurduğu nüanslara diqqət yetirilmişdir.

Kursun sonunda tələbələrin dünyagörüşünə aşağıdakı elementlər əlavə olunacaqdır:

- a) əcdadlarımızın dünya modeli ilə bağlı təsəvvürlər sistemi haqqında məlumatlar;
- b) yeddilik şeir qəlibinin digər türk və qeyri-türk xalqlarında variantları barədə bilgiler;
- c) yeddi hecalı şeir haqqında M.F.Köprülü, F.Korş, T.Kovalski, İ.Stebleva kimi xarici alimlərin araşdırmaları ilə tanışlıq;
- ç) bayatı motivlərinin mənşəcə sosial, fəlsəfi, intim, sakral köklü olması ilə bağlı təfərrüatlar;

d) bayatıların məkan, zaman, rəng, kəmiyyət, coğrafi, sosial simvolikasına dair informasiyalar;

e) bayatılardakı mücərrəd və real obrazların funksiyalarına aid məlumatlar.

Yeni informasiya və biliklərin tələbələrin əvvəllər qazandığı biliklər bazası üzərində bərqərar olmasına, başqa sözlə, fənlərarası əlaqələrin gözlənilməsinə ciddi surətdə əməl edilmişdir. Belə ki, magistrantların bakalavr təhsil pilləsində «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» və «Ədəbiyyat nəzəriyyəsi» fənlərindən qazandıqları biliklərin yeni fənn vasitəsilə inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Tədris prosesinə müəyyən resursların cəlb olunması məqsədəuyğundur. Buraya qiraətçi və aktyorların lent yazıları, bayatılar haqqında televiziya verilişlərinin çəkilməmiş olduğu disklər, slaydların nümayişi üçün lazım olan texniki avadanlıqlar daxildir.

Proqram hazırlanarkən bu sahədəki son toplama və tədqiqat işləri nəzərə alınmışdır. Proqramın sonunda fənn üzrə sərbəst işlərin mövzuları, həmçinin nəzəri və praktik ədəbiyyatdan ibarət siyahı da təqdim edilmişdir.

Mövzular üzrə saatların bölgüsü

№	Mövzular	Saatların miqdarı	O cümlədən	
		Cəmi	Mühazirə	Məşğələ
1	Poeziyanın mənşəyinə dair. İlk poetik ölçü və vahidlər	4	2	2
2	Bayatıların toplanması, nəşri və tədqiqi məsələləri	4	2	2
3	Əmin Abid bayatı haqqında	4	2	2
4	Yeddilik şeirin mövzu rəng-rəngliyi	4	2	2
5	Bayatılarda rast gəlinən obrazlar	4	2	2
6	Bayatılarda müraciətlər	4	2	2
7	Bayatıların poetik xüsusiyyətləri	4	2	2
8	Kərkük bayatıları – xoyratlar	2	1	1
Cəmi:		30	15	15

I mövzu: Poeziyanın mənşəyinə dair. İlk poetik ölçü və vahidlər — 2 saat

Xalq mərasimləri rəqs, teatrın, musiqinin və poeziyanın qaynağı kimi. Xalq mərasimləri praktik əhəmiyyətini itirdikdən sonra onun sinkretizmindən müxtəlif sənətlərin, o cümlədən poeziyanın ayrılması.

İlk şeir nümunələrinin ahəng, ritm və alliterasiyaya əsaslanan azhecalı kiçik qəliblərdən ibarət olması. Nitqin təkamülü və bunun davamı olaraq bədii dilin yüksəlişi. Xalq sənətkarlarının dilin çoxcəhətli funksiyalarının fəaliyyətini stimullaşdırması. Qədim türk şifahi şeirinin əsasının qoyulması. Türk xalqlarında yeddi hecaya qədərki az hecalı şeirin sabit şəkillərinin mövcudluğu. Şifahi nitqdə iki, üç, dörd, beş, altı hecalı şeir nümunələri. Yazılı mənbələrdə kiçik heca qəliblərinin günümüzdə gəlib çatması (M.Kaşğarının «Divani-lügət-it türk» əsəri).

Yuğçuluq ənənələri zəminində yaranan ağılar yeddi hecalı şeirin ilkin qəlibi kimi.

Vəsfı-hal lirik qəhrəmanın düşdüyü vəziyyəti, hiss, həyəcan və emosiyalarını ifadə edən nümunələr kimi. İlk nümunələrdə dörd misra və dəyişkən heca zəmininə əsaslanan parçaların tədricən yeddi hecalı misralar şəklində sabitləşməsi.

Tarixi təkamül prosesində ayrı-ayrı nida və cümlələrdən ibarət olan ilkin əmək nəğmələrinin yeddi hecalı qəliblər kimi formalaşması.

Ritmin böyük əhəmiyyət daşdığı layla və oxşamaların məhz yeddilik şeir qəlibində yaradılması.

Türk xalqlarında geniş yayılmış yeddilik şeir şəklinin yalnız Azərbaycanda «bayatı» adlanması. «Bayatı» istilahının etimologiyası ilə bağlı üç fikir: 1) Terminin «boyat» sözündən əmələ gəlməsi və «köhnə», «əski» mənasını verməsi (İ.Hikmət, F.Köçərli); 2) «Bayat» adlı totemin şərəfinə şeir şəklinin «bayatı» adlandırılması (Ə.Dəmirçizadə, M.H.Təhmasib); 3) «Bayat» qəbiləsinə məxsus şeir şəkli olması (Ə.Abid, S.Mümtaz, F.Köprülü).

Bayatının janr xüsusiyyətləri.

[10], [14].

II mövzu: Bayatların toplanması, nəşri və tədqiqi məsələləri — 2 saat

Bayatların ardıcıl olmasa da XVI əsrin II yarısından etibarən toplanaraq cünglərdə yer alması. Əlyazmalarda qorunub saxlanan bayatların Asya Məmmədova tərəfindən transliterasiya edilərək 1977-ci ildə çap olunması. Burada altı misralı bayatlara rast gəlinməsi.

XVII əsrin türk səyyahı Övliya Çələbinin «Səyahətnamə»sində «Baba», «Lələ», «Ələmi» sözləri ilə başlayan bayatların saxlanması.

Elias Muşeqin 1721-ci ildə tərtib etdiyi «Nəğmələr» kitabına Azərbaycan bayatlarını əlavə etməsi.

XIX əsrdə şair və yazıçıların əsərlərində yeri gəldikcə bayatların işlənməsi. SMOMPK məcmuəsinin səhifələrində çap olunmuş bayatlar. F.Köçərli, A.Şaiq və R.Əfəndiyevin dərsliklərində bayatların yer alması. 1918-ci ildə M.Abbasızadə tərəfindən mahnı və bayatılardan ibarət kitabın nəşr edilməsi.

1926-cı ildə A.Şaiq və Ş.Əfəndizadə tərəfindən toplanmış bayatların kitabça şəklində nəşr edilməsi. Bayatların 1938-ci il H.Əlizadə nəşri.

Böyük Vətən müharibəsi illərində M.H.Təhmasib tərəfindən nəşr olunmuş «Bayatılar» kitabı. Bayatların toplanıb çap edilməsində H.Qasımovun, V.Vəliyevin, S.Paşayevin, B.Abdullayevin, M.Həkimovun rolu.

İraq-Kərkük bayatlarının Q.Paşayev tərəfindən nəşri və tədqiqi.

Son illər Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən toplanmış bayatların digər janrlarla birlikdə «Azərbaycan folkloru antologiyası», «Qarabağ: folklor da bir tarixdir» çoxcildliklərinə daxil edilməsi.

Bayatların tədqiqində C.Əfəndizadə, Ə.Abid, M.F.Köprülü, S.Mümtaz, F.Korş, T.Kovalski, M.H.Təhmasib, İ.Stebleva, Ə.Cəfərzadə, A.Laçınlı, M.Qasımlı və başqalarının xidmətləri.

Azərbaycan bayatlarının özbək folklorunun analoji nümunələri ilə müqayisəli tədqiqi A.Nəbiyevin «Azərbaycan-özbək folklor əlaqələri» kitabında.

V.Vəliyevin, P.Əfəndiyevin, A.Nəbiyevin Şifahi xalq ədəbiyyatı haqqında dərslərlərində bayatıdan bəhs edən oçerklər.

Bayatıların başqa dillərə tərcüməsi. Vladimir Qafarovun bayatıların rus dilinə tərcüməsində xidmətləri. Bayatıların rus dilinə tərcüməsi məsələsi S.Orucovanın tədqiqatlarında.

Bayatı haqqında son tədqiqatlar. A.Hacılıının «Bayatı poetikas», M.İracoğlunun «Azərbaycan xalq şeirinin şəkilləri» monoqrafiyaları.

Lələnin adı ilə bağlı bayatların toplanması, nəşri və tədqiqində F.Şükürbəylinin rolu.

[5], [16], [23], [24], [25], [26], [27].

III mövzu: Əmin Abid bayatı haqqında — 2 saat

Əmin Abid haqqında ümumi məlumat. Tədqiqatçının «Türk xalqları ədəbiyyatında «manı» növü və Azərbaycan bayatılarının xüsusiyyəti» məqaləsi («Azərbaycanı öyrənmə yolu» jurnalı, 1930, №4-5). Məqələdə müəllifdən öncə bu mövzuya toxunmuş alimlərin əsərlərinə ekskurs (Hammer, İ.Kunoş, V.Radlov, T.Kovalski, M.F.Köprülüzadə, H.Nahid, kilisli müəllim RUFƏT, S.Nüzhət, M.Fərid, Ə.Zufəri, G.Yunus, M.Abbaszadə, İ.Vəzirov, S.Mümtaz, İ.Hikmət və başqaları).

«Bayatı» və «manı» terminlərinin şərhı. Bayatının başqa türk xalqlarındakı analoqlarının adları. Onların xüsusiyyətləri.

Ə.Abid Azərbaycan bayatılarında xitab tərzləri, qafiyələrdə cinas növləri, vəzn tipləri, üçüncü misraların xarakteri barədə. İctimai münasibətlərin bayatılarda əksi. Bayatılarda bəhs edilən yer adları və təşbehlər.

Bayatının başqa şeir şəkilləri ilə əlaqəsi (qoşma, tuyuq, bədiyə, rübai). Bayatıların əlaqədar olan xalq ənənələri. Bayatılarda qadın yaradıcılığı.

Məqələdə Ə.Abidin polemikaları. Bu tədqiqatın folklorşünaslığımızda yeri.

[1], [5].

IV mövzu: Yeddilik şeirin mövzu rəngarəngliyi — 2 saat

Bayatı mövzularının subyekt-obyekt münasibətləri əsasında yaranması. Yazılı ədəbiyyatdan fərqli olaraq, burada mövzunun janr təfəkküründən, dünyaya poetik baxışdan törəməsi. Subyekt tipinə, informasiya mənbəyinə görə bayatı mövzularının qruplaşdırılması.

Bayatı motivlərinin mənşəcə sosial, fəlsəfi, intim, sakral köklü olması. Sosial qrupa – kasıblıq, fəqirlik, kimsəsizlik; fəlsəfi qrupa – tale, ölüm, əcəl; sakral motivlərə – tanrı, ruh, kosmoqonik qüvvələr; intim bölümə – məhəbbət, gözəllik, dostluq anlayışlarının daxil edilməsi.

Tematik bölümlərə aid motivlər: 1) İnsanın daxili və zahiri keyfiyyəti; 2) Hiss, duyğu, fikir; 3) Tale, əcəl, ölüm; 4) Hərəkət, vəziyyət, hal; 5) Müraciət, təklif, məsləhət; 6) İstək, ümid, inam; 7) Səbəb, nəticə, nisbət; 8) Zaman; 9) Məkan; 10) Kəmiyyət, sıra, forma; 11) Landşaft və peyzaj; 12) Əşyalar, detallar; 13) Canlılar; 14) Bitkilər; 15) Sosial obyektlər; 16) Fəsillər, zamanlar; 17) Mücərrəd anlayışlar.

Bayatı simvollarının variantları:

- təbii-coğrafi: dağ, dərə, bulaq, çay, ev, qala, bürc, meşə, dərə, göl, sel, yel;
 - rənglər: yaşıl (dirilik, canlanma), qırmızı (coşğunluq, ifratlıq), qara (ölüm, ayrılıq), ağ (neytrallıq, keçidlik), sarı (incəlik, zəriflik, kədər, qüssə);
 - zaman: gecə/gündüz, qış/yay, yaz/payız, keçmiş/indi;
 - məkan: qərbət/yaxın, göy/yer, sağ/sol, yuxarı/aşağı, yol/mənzil, ön/arxa, açıq/bağlı;
 - sosial anlayışlar: məhrəm/yad, ölüm/həyat, bacı/qardaş, ana/bala, ata/oğul, kişi/qadın, aşıq/məşuq, qoca/cavan;
 - kəmiyyət: tək/cüt, az/çox, böyük/kiçik.
- [4], [5], [6], [14].

V mövzu: Bayatılarda rast gəlinən obrazlar — 2 saat

Bayatılarda «müəllif» obrazı. Şifahi ənənədə konkret və fərdi müəllifin olmamasına baxmayaraq, ümumiləşmiş «müəllif» obrazının mövcudluğu. «Müəllif» obrazının xəlqi subyektivlik, mənəvi-estetik mövqe və şəxsiləşmiş baxış kimi çıxış etməsi. Xalq lirikasında müəllif «mən»inin eyni zamanda həm nitq subyektı, həm tərənnüm obyektı, həm də müsahib rolunu oynaması.

Lirik qəhrəmanın daxilən ikiləşərək özü haqqında özüylə dialoqa girməsi.

Bayatılarda «qərib» obrazı. Bu obrazın bayatılarda üç cür mənalandırılması: profan məntiqə görə «qərib»in – insanın kimsəsizliyinə, təklik və tənhalığına işarə olması; lirik müəllif qavrayışında «qərib» qismətinin ümumiləşdirilərək insanın taledən, zaman-məkandan asılılığının metaforası kimi çıxış etməsi; sakral kontekstdə «qərib» insanın «başqa» aləmin nümayəndəsi, adi dünyaya təsadüfən düşmüş ülvi şəxs, fanidə əbədinin, əbədidə faninin təmsilçisi, heç bir aləmdə sabit yeri olmayan faciəvi fiqur kimi qavranılması.

Mücərrəd və ya real obyektlərin təcəssümü olan dağ, gül, bülbül, bulaq, yol, quş, əcəl, tale, rəqib, qoca, cavan və s. simvolların bədii ənənədə obrazlaşması. Onların daşdığı funksiyalar.

Dağ obrazının bəzən vətənin simvolu kimi çıxış etməsi, bəzən sonsuz dərdir-kədəri bildirməsi, bəzən də I şəxsi əvəz etməsi.

«Gül-bülbül»ün – «aşırıq-məşuq», «şaxta»nın «zalım mühit»i, «batmış ay», «yaxasız köynək», «açılmaz qapı», «uzaq mənzil» kimi obrazların isə «ölüm»ü rəmzləşdirməsi.

[6], [11].

VI mövzu: Bayatılarda müraciətlər — 2 saat

Bayatılarda müraciət olunan müsahibin fəal nitq tərəfi olması. Bayatının ünvanlandığı müsahibin müəllifə yaxın, munis və ya yad, uzaq, biganə ola bilməsi. Bayatılarda müsahib növləri: a) bütövlükdə əsərin ünvanlandığı, mətni

bir tam kimi qıraqdan eşidən, qavrayan kənar müsahib: dinləyici, oxucu; b) mətnə daxil olan, müəllifin əsərdə birbaşa, dolayısı, sətiraltı formalardan birində müraciət etdiyi daxili müsahib: sevgili, dost, həmdəm, təbiət qüvvələri; c) müəllifin birbaşa özünə müraciət etməsi və bu zaman, onun özünün müsahib kimi aşkarlanması; ç) daxili və kənar müsahiblərin çulğaşması – müəllifin əsərdə öz dinləyicilərinə birbaşa müraciət etməsi; d) mücərrəd, ümumiləşmiş dinləyici obrazına müraciət: bayatının yalnız kənar dinləyicilər və daxili müsahibə deyil, eyni zamanda ümumiləşmiş mifik bir varlığa – onu başa düşəcək fəvqəlxəssə yönəlməsi; nisgil, kədər, dərd, yalvarış, sitəmin gerçək dünyada olmasa da, ali bir məqamda anlanacağı ümidi ilə söylənilməsi.

Bayatılarda bədii müraciətin ünvanlandığı əsas şəxslər: «gözəl», «qız», «ağam», «aşıq», «dilbər», «gəlin», «dost», «ovçu», «qardaş», «dayı», «yeynə», «oğlan», «ana», «yar», «bəy». Çox vaxt II şəxsin «sən» deyə işarələnməsi və ya konkret ad, fərdilik qazanması («Alı», «Sənəm», «Leyli» və s.). Bəzən əsas qarşıdaşa deyil, ikinci dərəcəli şəxslərə – şahidə, münsifə, rəqibə, anlamaza, anlayana müraciət olunması.

[6], [12],[13].

VII mövzu: Bayatıların poetik xüsusiyyətləri — 2 saat

Bayatının poetik ölçüləri. Bayatı təsvir və tərənnümün, təfərrüat və təəssüratın, inikas və izharın, gerçək və xəyalın, ani və əbədinin çulğaşdığı poetik tam kimi. Bayatıların bədii strukturu. Poetik ritm. Bayatı ritminin özünəməxsusluğunun misra daxilində, hecaların sayında və bölümündə aşkarlanması. Təqtilərin variantları: a) 1, 2, 4-cü misralarda 3/4, üçüncü misrada 4/3; b) 1, 2, 4-cü misralarda 4/3, üçüncü misrada 3/4 tənəsübü; c) bütün misralarda 3/4 tənəsübü; ç) bütün misralarda 4/3 tənəsübü.

Bayatılarda vurğunun ritmik çevikliyi. Bayatılarda səs təkrarları və onların ardıcılığı. Sözlərin kəmiyyətə təxmini uyğunluğu. Vurğuların sayına və yerinə görə qismən təkrarı.

Bayatılarda qafiyə növləri: tam və yarımçıq qafiyələr; dəqiq və nisbi qafiyələr; sadə və mürəkkəb qafiyələr.

Bayatılarda sinonimlik, antonimlik və omonimlik. İki fərqli ifadənin dolayısı ilə, ümumi kontekstə görə sinonimləşməsi. Adi və təsadüfi antonimlərin bədii təzadı artırması, müxtəlif personajları və halları səciyyələndirməsi, müqayisələri gücləndirməsi. Poetik antonimlik anlayışı. Bayatılarda omonimliyin semantik və kommunikativ vəzifəyə xidmət etməsi. Semantik baxımdan omonimlərin fərqli anlayışları bir araya gətirib onları bir-birinə bağlaması. Kommunikativ baxımdan omonimlərin adi sözlər arasında gözlənilməz əlaqələr yaratması. Cinas qafiyələr. Onların növləri.

[2], [6], [8], [11].

VIII mövzu: Kərkük bayatıları – xoyratlar — 1 saat

Kərkük bayatıları – xoyratlar haqqında elmi mülahizələr (Ə.Abid, V.Vəliyev, Ə.Cəfərzadə, Q.Paşayev, M.İracoğlu, A.Nəbiyev və b.).

Kərküklərdə cinas qafiyəli bayatıların xoyrat, adi qafiyəli bayatıların mani adlanması. Manilərə mahnı bəstələnməsi və nəqərat əlavə edilməsi. Bu nümunələrin I misrasının yarımçıq – 3, 4, 5 hecalı olması. Xoyratlarda cinasların tam, yaxud naqis cinaslara ayrılması. Dördlük formasının xoyrat və mani üçün son hədd olmaması. 6, 10, 14 misralı xoyrat və manilərin mövcudluğu. 6 misralıq xoyratın qafiyə sistemi: a, a, b, a, v, a.

«Xoyrat» sözünün etimologiyası ilə bağlı Əta Tərzibaşı, Osman Məzlum və İbrahim Daquqlunun fikirləri.

Azərbaycan ərazisində ekspedisiyalar zamanı birinci misrası yarımçıq olan xeyli bayatının yazıya alınması.

[3], [17], [18], [19], [28].

Seminar mövzuları: (15 saat)

I mövzu: Poeziyanın mənşəyinə dair. İlk poetik ölçü və vahidlər — 2 saat

II mövzu: Bayatıların toplanması, nəşri və tədqiqi məsələləri —
2 saat

III mövzu: Əmin Abid bayatı haqqında — 2 saat

IV mövzu: Yeddilik şeirin mövzu rəngarəngliyi — 2 saat

V mövzu: Bayatılarda rast gəlinən obrazlar — 2 saat

VI mövzu: Bayatılarda müraciətlər — 2 saat

VII mövzu: Bayatıların poetik xüsusiyyətləri — 2 saat

VIII mövzu: Kərkük bayatıları – xoyratlar — 1 saat

Sərbəst işlərin mövzuları:

1. Yeddi heca qəlibində yaranmış şeir şəkilləri: ağılar, vəsfi-hallar, laylalar, oxşamalar, bayatılar, əmək və toy nəğmələri.
2. Yeddilik şeir haqqında xarici alimlərin araşdırmaları.
3. Azərbaycanda yeddilik şeirlə bağlı aparılmış tədqiqatlar.
4. Bayatılarda tematik bölümlər.
5. Bayatıların simvolik sistemi və onun elementlərinin şərhı.
6. Bayatılarda «Müəllif» obrazı.
7. Bayatılarda «Vətən» obrazının ifadəsinə xidmət edən anlayışlar.
8. «Qərıb» obrazının bayatı semantikasındakı fərqli funksiyaları.
9. Bayatıların sənətkarlıq xüsusiyyətləri.
10. Xoyrat və türküləri bayatılardan fərqləndirən cəhətlər.

Əsas nəzəri ədəbiyyat
(Azərbaycan dilində)

1. Abid Ə. Türk xalqları ədəbiyyatında «manı» növü və Azərbaycan bayatılarının xüsusiyyətləri// «Azərbaycanı öyrənmə yolu», 1930, №4-5, s.9-42
2. Araslı H. Aşıq yaradıcılığı. Bakı: Birləşmiş nəşr, 1960, 135 s.
3. Cəfərzadə Ə. Cinaslı xoyratlar// «Azərbaycan» jurnalı, 1961, №9
4. Əfəndiyev P. Azərbaycan folklorşünaslığı (Müntəxəbat). Bakı, 2000, 168 s.
5. Əfəndiyev P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı: Elm və Təhsil, 2013, 600 s.
6. Hacılı A. Bayatı poetikası. Bakı, Elm, 2000, 162 s.
7. Həkimov M. Azərbaycan aşıq ədəbiyyatı. Bakı: Yazıçı, 1983, 267 s.
8. Həkimov M. Azərbaycan aşıq şeir şəkilləri və qaynaqları. Bakı: Maarif, 1999, 376 s.
9. Hüseynoğlu K. Azərbaycan şeir mədəniyyəti. Bakı: Ozan, 1996, 88 s.
10. İracoğlu M. Azərbaycan xalq şeirinin şəkilləri. Bakı: Tural-Ə, 2001, 184 s.
11. Qasımlı M. Bayatı //Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi poetikası. II kitab. Bakı: Elm, 2006, s.271-288
12. Laçınlı A. Bayatılarda üslub rəngarəngliyi //ADU-nun əsərləri (dil və ədəbiyyat seriyası), 1978, №4
13. Mümtaz S. Sarı Aşıq. Bakı: Azərb. EA nəşri, 1934
14. Nəbiyev A. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı I kitab, Bakı: Apostroff, 2014, 592 s.
15. Nəbiyev A. Azərbaycan-özbək folklor əlaqələri. Bakı: Yazıçı, 1978, 134 s.
16. Orucova S. Azərbaycan folklorunun toplanma, tərcümə və nəşr problemləri. Bakı: Elm və Təhsil, 2012, 536 s.
17. Paşayev Q. Kərkük folklorunun janrları. Bakı: Elm, 2003, 320 s.
18. Rza. R. Uzaq ellərin yaxın töhfələri// Kərkük bayatıları. Bakı: Azərnəşr, 1968, 182 s.

19. Təhmasib M.H. Uzaq ellərin yaxın töhfələri haqqında // «Azərbaycan» jurnalı, 1969, №2

20. Vəliyev V. Qaynar söz çeşməsi. Bakı: Yazıçı, 1981, 152 s.

Əlavə ədəbiyyat

(Rus dilində)

21. Стеблева И.В. Поэзия тюрков VI-VIII в. Москва: Наука, 1965, 148 с.

22. Стеблева И.В. Развитие тюркских поэтических форм в XI веке. Москва: Наука, 1971

Bayatı mətnləri

23. Azərbaycan bayatıları (Tərtib edənlər: B.Abdullayev, E.Məmmədov, Q.Babazadə). Bakı: Elm, 1984

24. «Arazam, Kürə bəndəm» (Tərtib edən: B.Abdullayev). Bakı: Yazıçı, 1986

25. Bayatılar (Tərtib edən: A. Məmmədova). Bakı: Elm, 1977, 328 s.

26. Bayatılar (Tərtib edən: H.Qasımov). Bakı: Azərneşr, 1956, 582 s.

27. Bayatılar (Toplayanlar: V.Vəliyev, S.Paşayev). Bakı: Yazıçı, 1985, 200 s.

28. Kərkük folkloru antologiyası (Toplayıb tərtib edən: Q.Paşayev). Bakı: Azərneşr, 1987, 367 s.